

PUBLIC POLICY AIMED AT IMPROVING THE EFFECTIVENESS OF PUBLIC CONTROL OF CIVIL SOCIETY INSTITUTIONS IN UZBEKISTAN

Alisher T. Khamdamov

Researcher

National University of Uzbekistan

Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: public control, law, state management, mechanism, civil society, development.

Received: 10.02.24

Accepted: 12.02.24

Published: 14.02.24

Abstract: this article provides scientific conclusions by the author on the formation and development of the constitutional-legal, scientific-theoretical and practical foundations of the organization of public control in the Republic of Uzbekistan, the norms of international law and public control over the implementation of laws. Particular attention is paid to the conditions and opportunities for the implementation of public control and monitoring in Uzbekistan, the goals, principles and subjects of public control. In article also reveals its main forms and the procedure for their implementation based on the public Control Act and other legislative acts on public control and monitoring.

ЎЗБЕКИСТОНДА ФУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИ ИНСТИТУТЛАРИНИНГ ЖАМОАТЧИЛИК НАЗОРАТИ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШГА ҚАРАТИЛГАН ДАВЛАТ СИЁСАТИ

Алишер Тохир ўғли Хамдамов

Тадқиқотчи

Ўзбекистон Миллий университети

Тошкент, Ўзбекистон

МАҚОЛА ҲАҚИДА

Калит сўзлар: жамоатчилик назорати, қонун, давлат бошқарув, механизм, фуқаролик жамияти, ривожланиш

Аннотация: Ушбу мақолада муаллиф томонидан Ўзбекистон Республикасида жамоатчилик назоратини ташкил этишнинг конституциявий-ҳуқуқий, илмий-назарий ва амалий асослари, халқаро ҳуқуқ нормаларининг ҳамда қонунларнинг бажарилиши устидан жамоатчилик

назоратининг шакллантирилиши ва ривожлантирилиши ҳақида илмий хулосалар берилган. Ўзбекистонда жамоатчилик назорати ва мониторингини амалга оширишнинг шарт-шароитлари ва имкониятлари, жамоатчилик назоратининг мақсадлари, принциплари ва субъектларига алоҳида эътибор қаратилган. Мақолада шунингдек, “Жамоатчилик назорати тўғрисида”ги қонун ҳамда жамоатчилик назорати ва мониторинги тўғрисида бошқа қонунчилик ҳужжатлари асосида унинг асосий шакллари ва уларни амалга оширишнинг тартиби очиқ берилади.

ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОЛИТИКА УЗБЕКИСТАНА, НАПРАВЛЕННАЯ НА ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ОБЩЕСТВЕННОГО КОНТРОЛЯ ИНСТИТУТОВ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА

Алишер Тохирович Хамдамов

Исследователь

Национального университета Узбекистана

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: общественный контроль, закон, государственное управление, механизм, гражданское общество, развитие.

Аннотация: в данной статье представлены научные выводы автора о становлении и развитии конституционно-правовых, научно-теоретических и практических основ организации общественного контроля в Республике Узбекистан, норм международного права и общественного контроля за исполнением законов. Особое внимание уделяется условиям и возможностям осуществления общественного контроля и мониторингов в Узбекистане, целям, принципам и субъектам общественного контроля. В статье также раскрываются его основные формы и порядок их реализации на основе Закона "Об общественном контроле" и других законодательных актов об общественном контроле и мониторинге.

КИРИШ

Янгиланаётган Ўзбекистонда ижтимоий-сиёсий жараёнлар шиддат билан кечаётганини гувоҳи бўлиб турибмиз. Бу жараёнлар мазмун-моҳиятининг таҳлили давлат томонидан фуқаролик жамиятини ривожлантириш ва бу соҳада нодавлат ноижорат ташкилотлари ролини ва нуфузини янада оширишга бўлган эътибор борган сари кучайиб бораётганлигини кўрсатмоқда. Бошқача қилиб айтганда, давлат фуқаролик жамиятининг

келажак қиёфасини ишлаб чиқиш ва уни барпо этишда фуқаролик жамиятининг барча институтлари ҳамда фуқароларни жалб этиш учун масъулияти ошиб бораётганлиги кузатилмоқда. Бу борада давлат аҳоли фаровонлигини оширишда саъй-ҳаракатларни бирлаштириш, давлат ҳамда кенг аҳоли эҳтиёжларини ифодалайдиган, турли жамоат ташкилотлари манфаатларига жавоб берадиган самарали механизмларни, усул ва воситаларни ишлаб чиқиб, уларни амалиётда қўллаш борасида фаолият олиб бормоқда.

АСОСИЙ ҚИСМ

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев таъкидлаганидек, “Яна бир инкор этиб бўлмайдиган ҳақиқат борки, фуқароларда ҳам ислоҳотларга нисбатан дахлдорлик ҳисси шаклланиши керак. Ана шундагина кўзлаган мақсадларга эришиб, олдимизга қўйилган вазифаларнинг тўлиқ урдасидан чиқамиз. Бу жараёнда кучли ва таъсирчан жамоатчилик назоратининг ўрни беқиёсдир. Шу мақсадда келгуси йилдан бошлаб “Жамоат фикри” порталини ишга туширишга қарор қилдик. Ҳаммамиз яхши тушунамиз, жамоатчилик назоратини амалга оширишда оммавий ахборот воситалари ғоят муҳим ўрин тутди. Мен оммавий ахборот воситалари фаолиятини мунтазам кузатиб бораман. Лекин, афсуски, ислоҳотлар моҳияти, қабул қилинаётган қонун ва қарорлар ижроси билан боғлиқ муаммолар, аҳоли мурожаатлари юзасидан газета, теле ва радиоканалларда танқидий мақола, кўрсатув ва эшиттиришлар жуда кам”[1].

Очиқ фуқаролик жамиятини шакллантиришнинг муҳим шарти — жамоатчилик институтларининг роли ва аҳамиятини ошириш, “Кучли давлатдан— кучли фуқаролик жамиятига” принципини амалда изчил таъминлаш, яъни мамлакатда қабул қилинаётган ва амал этаётган қонунчилик нормалари амалга оширилиши, шунингдек, давлат ҳокимияти органлари фаолияти устидан жамоатчилик назоратини кучайтиришдир. Давлат ва фуқаролик жамиятининг нисбатини ўзгартириш — узоқ муддатли мақсаддир. Ана шунга эришиш қатор стратегик вазифаларни изчил ҳал қилишни талаб этади ва фақат самарали ривожланаётган демократик ҳуқуқий давлат бунга қодирдир. [2]

1991 йил 15 февралдаги “Ўзбекистон Республикасида жамоатчилик бирлашмалари тўғрисида”ги қонуннинг (шундан сўнгги ўзгаришлар ва қўшимчалар билан) 15-моддасида шундай дейилган: Жамоатчилик бирлашмаларининг ҳуқуқлари уларнинг уставларида қайд этилади. Жамоатчилик бирлашмалари уставларда, дастурий, бошқа ҳужжатларда белгиланган мақсадлар ва вазифаларни амалга ошириш учун ўз мақсадлари ва фаолияти тўғрисидаги ахборотни эркин тарқатади, қонунда кўзда тутилган ҳолларда ва тартибда эса:

- давлат ҳокимияти ва бошқарув идораларини тузишда қатнашади;
- давлат ҳокимияти ва бошқарув идораларининг қарорларини тайёрлашда иштирок этади;

- давлат ва жамоатчилик идораларида ўз аъзолари (қатнашчилари) номидан иш юритади ва уларнинг қонуний манфаатларини ҳимоя қилади;

- ушбу Қонунда ҳамда Ўзбекистон Республикасининг бошқа Қонун ҳужжатларида Қорақалпоғистон Республикасида эса — Қорақалпоғистон Республикасининг ҳам ўзга қонун ҳужжатларида кўзда тутилган ваколатларни амалга оширади [4].

Ривожланган давлатлар тажрибасини ўрганиш жамоатчилик назорати — давлат ҳокимияти ва бошқарув органлари фаолиятини кузатиш ва текшириш бўйича турли чоралар мажмуаси эканлигидан далолат бермоқда. Бу фуқаролар, фуқаролик жамияти институтлари (оммавий ахборот воситалари, сиёсий партиялар, жамоатчилик бирлашмалари, жамоатчилик палаталари, жамоатчилик кенгашлари ва касаба уюшмалари) томонидан амалга оширилмоқда. Агар 10–15 йил муқаддам жамоатчилик назоратининг мақсадга мувофиқлиги тўғрисида масала мунозарали бўлса, бугунги кунда тадқиқотчилар ва амалиётчилар бу муваффақиятли ижтимоий-давлат ва сиёсий-ҳуқуқий ривожланишнинг ажралмас унсури эканлиги тўғрисида яқдил фикрдалар.

Жамоатчилик назоратининг маҳаллий даражада муҳимлигини таъминлаш лозим. Бу маҳаллий раҳбарлар учун минтақада, ҳудудда, ташкилотда нима бўлаётганлиги тўғрисида объектив маълумотга эга бўлиш, фаолиятни яхшилаш, янги имкониятларни излаш йўллари топишнинг ноёб имкониятидир. Вазиятни мониторинг ва таҳлил этишга, қарорларни баҳолашга қанча кўп одам жалб этилган бўлса, марказий, минтақавий даражаларда, шунингдек, ташкилот ва корхоналар даражасида ривожланиш ва бошқариш жараёнлари шунча самарали бўлади.[4]

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг қабул қилиниши инсон ҳуқуқлари соҳасида фаол қонунчилик фаолиятининг муқаддимаси бўлди. Инсон ҳуқуқлари тўғрисидаги қонунчиликни яратиш — бу демократик ҳуқуқий давлатни шакллантириш хусусиятининг белгисидир. Инсон ҳуқуқлари тўғрисидаги халқаро стандартларга мувофиқ қонунчиликни шакллантириш — бу узоқ давом этадиган ва доим такомиллашиб борадиган жараёндир. Мустақиллик йилларида инсон ҳуқуқлари тўғрисидаги қонунчилик тизимини шакллантирган 18 та кодекс ва 900 тадан кўпроқ қонун қабул қилинди.

Фуқаролар ва фуқаролик жамиятининг давлат ва жамоатчилик ишларини бошқаришда фаол иштирок этишини уларнинг давлат органлари билан қалин ўзаро ҳамкорлигисиз имконияти йўқ. Бундай ўзаро ҳамкорлик, унинг ташкилий-ҳуқуқий механизмларини аниқлаш учун “Ижтимоий шериклик тўғрисида”ги қонун қабул қилинди. Ушбу қонун “Давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятининг очиклиги тўғрисида”ги қонун билан биргаликда қуйидагиларга йўналтирилган:

биринчидан, давлат ҳокимияти ҳамда жамиятнинг давлат амал этишини такомиллаштиришга йўналтирилган манфаатларининг вакили бўлган жамоатчилик тузилмаларининг қонунга асосланган биргаликдаги фаолиятини ташкил этишга;

иккинчидан, давлат органлари фаолияти тўғрисидаги маълумотларнинг очик бўлишига;

учинчидан, тайёрланаётган қарорларнинг ошқора муҳокамасини ўтказишга;

тўртинчидан, ижроия ҳокимият органларининг ижтимоий жиҳатдан муҳим қарорларининг жамоатчилик экспертизасини ўтказишга;

бешинчидан, фуқаролик жамияти органларининг фуқаролар ва ташкилотларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларига тааллуқли норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ва бошқа қарорларни тайёрлаш бўйича назорат органлари, ишчи гуруҳлари, бошқа тузилмалар ҳайъатларига киритишга [5].

Жаҳон тажрибаси жамоатчилик назорати ҳам жамият, ҳам давлат ҳокимияти учун манфаатли эканлигини кўрсатади. Ҳақиқатан ҳам бу давлатни масъулиятли бўлишга — қонун амал этишини таъминлашга, инсоннинг ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳурмат қилиш ва ҳимоя қилишга, демак умумий манфаат йўлида самарали иш олиб боришга мажбур қилади. Жамоатчилик назорати давлатга ҳам ўзининг муттасил такомиллашишини рағбатлантириш учун манфаатлидир [6].

Жамоатчилик назорати давлат хизматчиларининг давлат ҳокимиятининг табиати туфайли уларга ҳамиша хос бўлган ноҳуқуқий қарорлар ва иш кўришлардан тийилиб туришига даъват этдиган таъсирчан куч сифатида намоён бўлади. Жамоатчилик назоратининг босими туфайли мансабдор шахслар ўз фаолиятига ўзгартиришлар киритади, масъулиятлироқ ва натижада малакалироқ бўлишади [7].

Иккинчидан, жамоатчилик назорати жамиятнинг ҳокимият билан алоқа қилиш воситаси сифатида намоён бўлиб, фуқароларга мамлакатнинг мақсадлари ва ривожланиш устуворликлари тўғрисида ҳокимият билан ҳалол ва очик мулоқот олиб боришга ёрдам беради. Давлат ҳокимияти жамият билан бундай ўзаро алоқа қилиш ёрдамида мавжуд муаммолардан хабардор бўлади ва фуқароларнинг мамлакатда демократик ислоҳотларни амалга оширишга қаратилган талабларини қўллаб-қувватлайди.

Жамият таъсири остида давлат самаралироқ иш олиб боради, бу билан жамоатчилик назорати фуқароларнинг давлатга ишончини ва уни қўллаб-қувватлашларини таъминлайди. Жамоатчилик назорати ваколатли ҳокимият фуқароларнинг конструктив таклифлари асосида мамлакатда зарур ислоҳотларни ўтказишига йўналтирилган.

Бу маҳаллий раҳбарлар учун минтақада, ҳудудда, ташкилотда нима бўлаётганлиги тўғрисида объектив маълумотга эга бўлиш, фаолиятни яхшилаш, янги имкониятларни

излаш йўллари топишнинг ноёб имкониятидир. Вазиятни мониторинг ва таҳлил этишга, қарорларни баҳолашга қанча кўп одам жалб этилган бўлса, марказий, минтақавий даражаларда, шунингдек, ташкилот ва корхоналар даражасида ривожланиш ва бошқариш жараёнлари шунча самарали бўлади.

ХУЛОСА

Хулоса ўрнида шуни таъкидлаш жоизки, ривожланган давлатлар тажрибасини ўрганиш жамоатчилик назорати — давлат ҳокимияти ва бошқарув органлари фаолиятини кузатиш ва текшириш бўйича турли чоралар мажмуаси эканлигидан далолат бермоқда. Жамоатчилик назорати инсон ҳуқуқларининг жамоатчилик ҳимояси шаклларида бири ҳисобланиб, у Ўзбекистон Республикаси қонунчилигига амал этилиши мониторингини ўтказиш орқали давлат ҳокимияти ва бошқаруви органларига инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари бузилишини аниқлашда ёрдам бериш бўйича фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат нотижорат ташкилотлари, ОАВ, бевосита фуқаролар ва давлат органлари ҳузуридаги жамоатчилик кенгашларининг фаолиятидир. Бу жамоатчилик ва давлат органлари биргаликда Ўзбекистонда инсон ҳуқуқлари ва эркинликларининг давлат тизимига қирадиган органлар фаолиятида Конституция ва қонунийлик устунлиги принципини амалга оширишга ёрдам берадиган ижтимоий шерикликнинг энг самарали шаклларида биридир.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Мирзиёев Ш. М. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш — юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови / Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 24 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маъруза // Халқ сўзи, 2016 йил 8 декабрь.
2. Аринин А. Мировой опыт общественного контроля над деятельностью власти: уроки для России // URL: <http://www.lawinrussia.ru/mirovoi-opyt-obshchestvennogo-kontrolya-nad-deyatelnostyu-vlasti-uroki-dlyarossii>, 22.03.2010.
3. Саидов А., Бакаева Ф. Конституция Республики Узбекистан и права человека: от норм к реализации. — Т., 2010. С. 14–20.
4. Купреев С. С. Общественный контроль как средство противодействия коррупции в органах власти и управления // Административное и муниципальное право. 2010. №9. С. 10–12.
5. Негосударственные некоммерческие организации в Узбекистане: правовое регулирование, экономические основы деятельности, бухгалтерский учет и налогообложение в свете последних изменений законодательства. Методическое пособие. — Т., 2010. С. 5, 11, 12, 23–27.

6. Мониторинг прав ребенка. — Т., 2011. 5.30. Проблемы общей теории jus. Учебник для магистрантов юридических вузов // под. ред. В. В. Лазарова. — М., 2012. С. 460–461.

7. Бакаева Ф. Х. Участие институтов гражданского общества в осуществлении общественного контроля: опыт Узбекистана: в кн. Общественный контроль и его формы: научно-теоретические аспекты. — Т., 2012. С. 139–140.